

**З.В. Герасимчук, д-р екон. наук, проф.,
Н.І. Корецька, Луцький національний технічний університет**

ПРОБЛЕМИ ТА РІВНІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ

Виявлено основні проблеми територіальної організації банківської системи; визначено ознаки її ефективної побудови, розглянуто рівні територіальної організації банківської системи з точки зору вчених та подано пропозиції щодо їх доповнення.

Ключові слова: територіальна організація банківської системи, ознаки та рівні територіальної організації банківської системи.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки України важлива роль відводиться пошуку оптимального вирішення проблем функціонування банківської системи, ухваленню стратегічних рішень щодо її вдосконалення. Більшість фахівців вважають, що посилюючим чинником істотних економічних проблем є саме недосконалість територіальної організації банківської системи країни (далі – ТОБС).

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Питанням ТОБС приділяли увагу як вітчизняні вчені (Ю. Качаєв, У. Грудзевич, О. Другов, О. Климко, М. Могильницька та ін.), так і зарубіжні (Е. Бернштам, А. Лузанов, В. Климанов, С. Моїсеєв, Г. Фетисов, Е. Прус та ін.).

Не вирішені раніше аспекти проблеми. Динамічність процесів суспільного розвитку в країні загалом та її регіонах зокрема потребує глибокого вивчення ТОБС.

Метою даної статті є виявлення основних проблем ТОБС; визначення ознак ефективної її побудови, розгляд рівнів ТОБС з точки зору вчених та авторське їх доповнення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Визначення важливості дослідження ТОБС спирається на кілька головних аргументів.

1. Науковці неодноразово висловлювали думку про *непропорційність регіональної структури банківської системи України* [3, с. 7-8; 14, с. 40]. Це проявляється у тому, що в 9-ти областях України відсутні самостійні банки – юридичні особи. Збереження диспропорцій економічного розвитку призвело до розміщення банків у регіонах – “центрах (полюсах) зростання” (табл. 1). Все це може викликати негативні явища у регіональному розвитку та спричинити депресивність регіонів.

2. *Непропорційність концентрації регіональної банківської мережі* проявляється у тому, що ядром розміщення є столичний регіон (82,5 % усіх банків). Значна частка припадає на Дніпропетровську, Одеську, Харківську, Донецьку та Львівську обл. (табл. 1). Крім того, залежність філій та відділень від банків, яким вони підпорядковуються, знижує якість і оперативність їх

діяльності, негативно відображається на тривалості кредитного процесу, ускладнює вирішення проблем клієнтів банку [5, с. 38].

Таблиця 1

Розподіл банківських установ за регіонами України [13, с. 60-66]

№ пор.	Назва регіону (область)	Кількість банківських установ, у тому числі:	
		регіональні банки	філії
1	м. Київ і Київська обл.	121	1 129
2	Дніпропетровська	16	51
3	Харківська	11	34
4	Донецька	11	29
5	Одеська	10	51
6	Львівська	5	25
7	Запорізька	4	8
8	Чернігівська	3	9
9	АРК і м. Севастополь	3	8
10	Волинська	2	10
11	Полтавська	2	8
12	Луганська	2	2
13	Сумська	2	1
14	Закарпатська	2	–
15	Рівненська	1	3
16	Івано-Франківська	1	1
17	Хмельницька	–	–
18	Черкаська	–	–
19	Вінницька	–	–
20	Житомирська	–	–
21	Тернопільська	–	–
22	Чернівецька	–	–
23	Кіровоградська	–	–
24	Миколаївська	–	–
25	Херсонська	–	–

3. Розгалужена банківська мережа в регіонах пов'язана не з реалізацією засад регіональної політики, а з *надмірним відтоком ресурсів з регіонів в регіон*, де розташований головний офіс банку. Одні регіони стають донорами, з яких через банки вилучаються фінансові ресурси до інших регіонів (АРК, Донецька, Житомирська, Івано-Франківська, Київська, Луганська, Львівська, Тернопільська і Черкаська обл.), а інші – отримувачами (Вінницька, Одеська, Волинська, Дніпропетровська, Закарпатська, Запорізька, Кіровоградська, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Харківська, Херсонська, Чернівецька, Чернігівська обл. та м. Київ) [6, с. 6-7]. Це процес негативний.

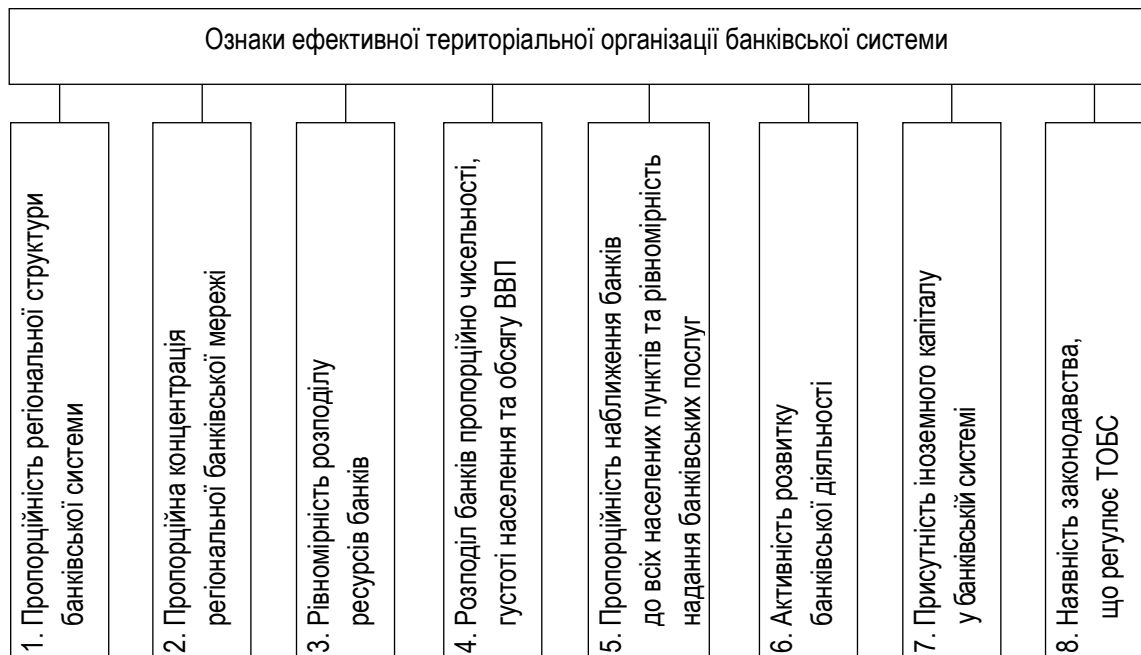
4. *Нерівномірність розподілу банків за регіонами пропорційно чисельності та щільності населення або обсягу ВВП.* У густонаселених районах у зв'язку з великим чергами жителям доводиться оплачувати, наприклад, житлово-комунальні послуги на пошті. А збільшення обсягу ВВП впливає на розширення депозитної бази, обсяг грошових переказів та попит на кредити. Отже, чим густіше населений регіон, тим гострішою є потреба в банках, чим більший обсяг ВВП, тим вищий попит на банківські послуги.

5. *Непропорційність наближення банків до всіх населених пунктів.* У багатьох населених пунктах функціонує лише декілька малопотужних банків. Це вкрай ускладнює створення конкурентного ринку відповідних послуг, оскільки клієнти вимушені вибирати банк зовсім не за критерієм “ціна – якість послуг”, а за місцем його розташування.

6. *Прихід іноземного капіталу в банківську систему України –* найболючіше нині питання. Одні вчені вважають, що прихід іноземного капіталу на національний банківський ринок дасть поштовх довгоочікуваному реформуванню банківського сектора України, його структуруванню, інші запевняють, що більшість українських банків не готові витримати конкуренцію із сильнішими транснаціональними банками, оскільки, крім дешевих кредитів, іноземні банки спроможні запропонувати своїм клієнтам більш дешеве обслуговування, що створить тиск на вітчизняні кредитні установи та загострить міжбанківську конкуренцію [12, с. 39].

7. *Відсутність належної законодавчої бази –* вагома проблема у побудові ефективної ТОБС. У першу чергу йдеться про вимоги до мінімального статутного капіталу та участі в системі гарантування вкладів, інші законодавчі бар'єри, що ускладнюють вихід банків на ринок країни, а також ліберальність ставлення до іноземних банків та їх філій [3, с. 5].

Враховуючи вказані аргументи проблемності даного дослідження, ми вважаємо, що оцінку ТОБС доцільно проводити, виділивши основні ознаки ефективної її побудови (рис. 1).

Рис. 1. Класифікація ознак ефективної ТОВС (складено авторами)

Виділення основних ознак ефективної ТОВС, огляд публікацій щодо даного питання дозволяє виокремити неоднозначні підходи до визначення *рівнів територіальної організації банківської системи*.

Згідно із Законом [14, ст. 4] в Україні закладено основи класичної дворівневої банківської системи. Тому *за організаційною структурою* банківської системи представлені такі рівні:

перший – представлений НБУ, який є єдиним емісійним центром і користується монопольним правом грошової емісії на теренах країни, є банком Уряду, органом стабільності національної грошової системи та банківського нагляду в національній банківській системі [15];

другий – включає мережу комерційних банків, які за умови здорової конкуренції покликані задовольнити потреби населення країни і народне господарство в наданні банківських послуг [4, с. 155].

Аналізуючи суб'єкти реалізації регіональної політики, потрібно врахувати той принциповий момент, що регіони, постійно породжуючи інтереси, можуть їх виразити тільки опосередковано. Конкретним носієм внутрішньорегіональних інтересів є населення, що проживає в регіоні. Отже, проблема суб'єктивізації регіональної політики трансформується в проблему представництва інтересів населення в органах законодавчої та представницької влади різних рівнів [17, с. 15]. Отже, згідно із законодавством [13-15] *в управлінні банківською системою* виділяють такі рівні:

Національний банк України;

територіальні управління Національного банку України;

банківські установи.

О. Пушкар і О. Тридід виділяють такі три рівні ТОВС [16, с. 7-11]: крупні фінансові центри із значним міжбанківським ринком та широким спектром банків, які відрізняються за розмірами і спектром операцій, що пропонуються клієнтам; регіони з помірною активністю банківської діяльності; регіони з низьким рівнем банківських послуг. Даний поділ є стандартним, характерним для всіх сфер національної економіки. Крім того, він не вказує, які саме показники визначатимуть той чи інший рівень активності банківської діяльності та надання послуг.

Ю.Д. Качаєв за ознакою територіальної концентрації банківських центрів виділяє такі рівні [8, с. 11]: дуже високий; високий; середній; низький. Ці рівні визначаються такими характеристиками як кількість банків, загальна величина статутного фонду, капіталу та активів. Але, на нашу думку, ознакою даного поділу є не територіальна концентрація банківських центрів, а активність розвитку банківської діяльності в регіоні.

За концентрацією банківської системи О. Шлапак, В. Пушкарьова, Г. Карчева, Н. Дребот, С. Фабер, М. Долішній, О. Другов виділяють такі рівні [6, с. 5; 7, с. 134-135; 18, с. 16-184; 19, с. 4-5]: високої концентрації (активи банків і філій області перевищують 1,5 млрд. грн.); середньої концентрації (активи банків і філій області становлять від 500 млн. грн. до 1,5 млрд. грн.); низької концентрації (активи банків і філій області менше 500 млн. грн.). У даній класифікації віднесення регіону до того чи іншого рівня концентрації визначається як кількістю банків – юридичних осіб або розгалуженою банківською мережею, так і вартістю їх активів. Таким поділом на рівні автори доводять, що основні надії слід покладати на регіональні банки як на основний фактор економічного та фінансового розвитку регіону.

Е.С. Бернштам і А.Н. Лузанов за *розвитком банківської діяльності* подають три рівні [1, с. 42-64, 83-84; 12, с. 38-40]: високий – регіони-лідери зі значною чисельністю населення та банківською клієнтурою, диверсифікованою структурою економіки; моногалузеві регіони з вираженою зовнішньою експортною спеціалізацією; регіони-посередники з вигідним економіко-географічним положенням; середній – потенційно передові регіони зі значною чисельністю населення (подолавши негативні фактори, можуть увійти до високої категорії); регіони – “міцні” середняки з розвинутою промисловістю (розвиток банківської сфери відповідає розвитку економіки); “особливі” регіони (на розвиток банківської діяльності впливають національно-політичний фактор і особливості місцевої економіки); низький – регіони з непоганими перспективами розвитку банківської діяльності у майбутньому (наявні фактори для підвищення банківської активності); регіони із слабкими перспективами для успішного розвитку банківської діяльності. Така класифікація рівнів є ґрунтовною, оскільки автори поєднали рівень і особливості розвитку банківської діяльності в регіоні з його специфікою. Крім того, до середнього та низького рівнів включені регіони з хорошими перспективами розвитку банківської діяльності у майбутньому, а це є стимулом для покращення їх економічних, соціальних та інших показників.

Згідно з розвитком ринку фінансово-банківських послуг (РФБП) О.О. Климко виділяє чотири рівні [9, с. 39-42]: рівень А – з найвищим ступенем розвитку РФБП; рівень В – з високим ступенем розвитку РФБП (високий розвиток промисловості, швидкі темпи розвитку підприємництва, високий рівень доходів населення та високий попит на фінансові ресурси і на надання фінансово-банківських послуг); рівень С – з середнім ступенем розвитку РФБП (за рахунок розташування та досить високого розвитку сфери послуг); рівень D – з низьким ступенем розвитку РФБП (регіони депресивного розвитку та регіони, де відсутні певні елементи цього ринку). Така класифікація заслуговує на увагу, оскільки передбачає орієнтацію регіонів на більш високий рівень, стимулює покращення рівня надання фінансово-банківських послуг.

З наведених класифікацій використовуємо поділ на рівні за організаційною структурою та системою управління, за територіальною концентрацією банківської мережі, за активністю розвитку банківської діяльності та розвитком ринку банківських послуг, оскільки ці рівні відповідають ознакам ефективної організації банківської системи. Отже, зробимо спробу доповнити рівні ТОБС.

У рамках ТОБС формується розгалужена мережа банківських центрів. У зв'язку з цим, на нашу думку, необхідно розробити рівні за концентрацією банківських центрів. Виділимо п'ять рівнів ТОБС: банківські центри міжобласного значення, тобто населені пункти – обласні центри з регіональним банком; банківські центри обласного значення, що територіально співпадають з великими агломераціями, які не завжди є обласними центрами; банківські центри міжрайонного значення (центри внутрішньообласних районів, до яких в плані банківського обслуговування тяжіють декілька адміністративних районів області); банківські центри районного значення (центри адміністративних районів хоча б з одним структурним підрозділом банку); банківський пункт внутрішньорайонного значення, де функціонує хоча б одна установа, що відноситься до банківської сфери. Даний поділ дозволить проаналізувати регіони за масштабністю банківських центрів і зрозуміти, який населений пункт залишився без банківської установи і відповідно позбавив населення банківських послуг.

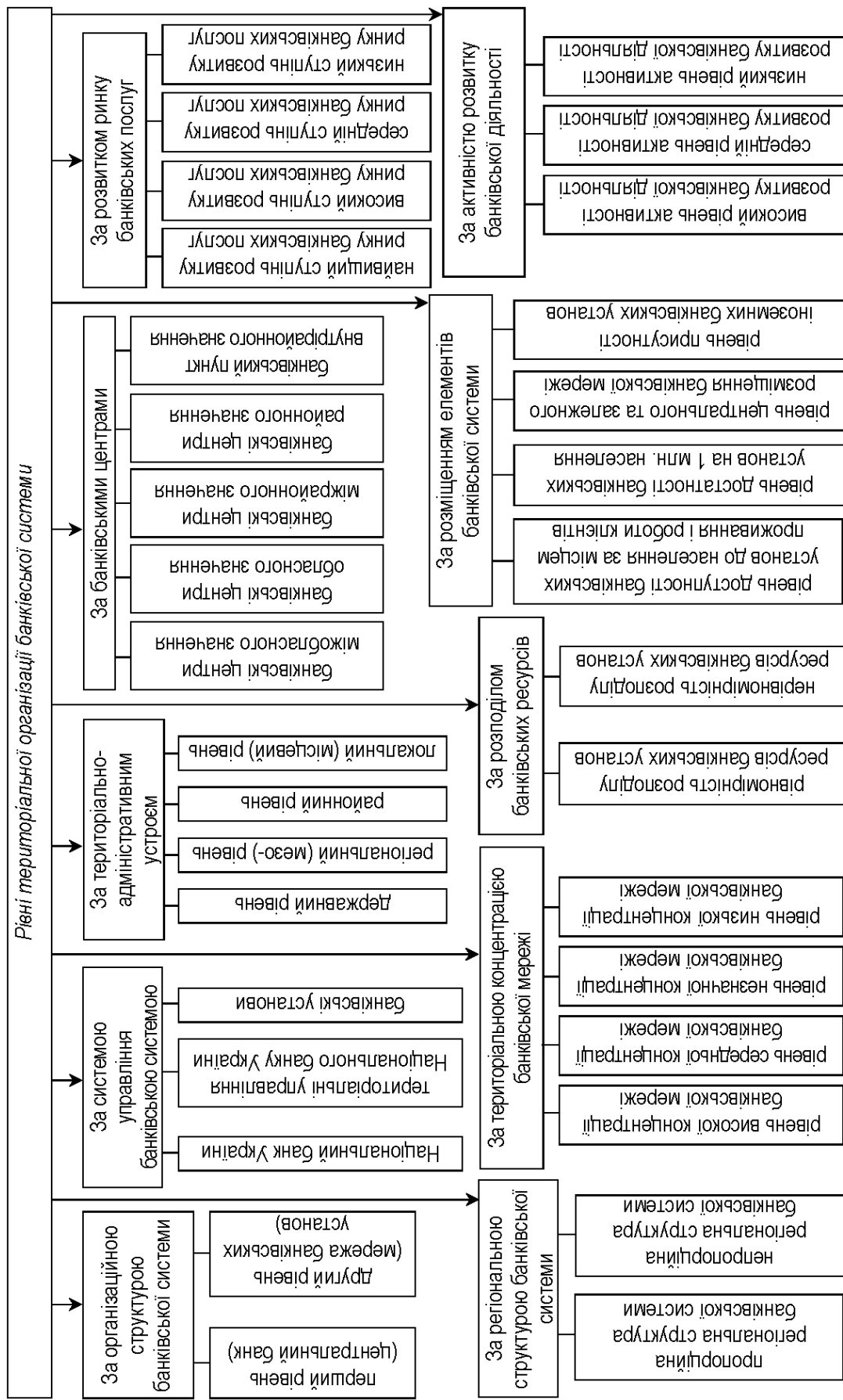
Варто сформувати рівні за територіально-адміністративним устроєм: державний рівень представлений існуючою згідно із законами України та постановою Правління НБУ побудовою організації банківської системи [13-15];

регіональний рівень представимо Територіальними управліннями НБУ, регіональними та банками державного рівня. Політика НБУ в регіонах повинна бути спрямована на виділення ефективних банків, що зможуть бути основою для ТОБС системи України в цілому та регіону зокрема. Регіональні банки краще знають потреби споживачів, більш доступні для своїх клієнтів, охочіше і швидше кредитують малий бізнес і місцеві підприємства, у них менш жорсткі вимоги до позичальників. Вони досконало знають економічні особливості свого краю і відкривають філії у

будь-якому населеному пункті; беруть участь в соціальних програмах свого міста або області. Отже, вважаємо, що процес заснування регіональних банків на даний час є перспективою ефективної ТОБС країни; районний рівень слід представити філіями та відділеннями регіональних банків та банків державного рівня; локальний (місцевий) рівень варто представити філіями та відділеннями регіональних банків і банків державного рівня, пересувними бригадами з надання банківських послуг. Сутність пересувних бригад полягає у наданні банківськими працівниками консультацій населенню та оформленні документів на місці.

Отже, спираючись на виділені ознаки та поєднавши запропоновані вченими і авторами даної статті підходи до рівнів ТОБС, наводимо їх класифікацію (рис. 2).

Висновки. Виявлені авторами основні проблеми ТОБС дозволили визначити ознаки її ефективної побудови та здійснити класифікацію її рівнів, які допоможуть ґрунтовно проаналізувати ТОБС і по можливості усунути територіальні диспропорції, підвищити ефективність банківської діяльності, що у свою чергу сприятиме стабільному розвитку банківської системи України та посиленню її впливу на економічне піднесення в кожному регіоні.

Рис. 2. Класифікація рівнів ТОВБ (складено авторами)

Список літератури

1. Бернштам, Е. С. Региональные аспекты организации и государственного регулирования банковской сферы: зарубежный и российский подходы [Текст] / Е. С. Бернштам, А. Н. Лузанов. – М : Эдиториал УРСС, 2001. – 104 с.
2. Гончаренко, В. Кредитна кооперація: збудуємо нову фінансову інфраструктуру села [Текст] / В. Гончаренко // Дзеркало тижня. – 2006. – № 32(611).
3. Гриценко, Р. Структуризація та консолідація банківського сектора України [Текст] / Р. Гриценко // Вісник Національного банку України. – 2004. – № 4. – С. 4–8.
4. Гроші, банки та кредит: у схемах і коментарях [Текст] : навч. посіб. / за ред. Б. Л. Луціва. – 3-тє вид., стереотипне. – Тернопіль : Карт-бланш, 2004. – 219 с.
5. Гуляева, Л. Регіональні аспекти функціонування комерційних банків України [Текст] / Л. Гуляева // Вісник ТДЕУ. – Тернопіль : Економічна думка, 2006. – № 1. – С. 36–41.
6. Долішній, М. Проблеми та перспективи підтримки банками розвитку економіки регіонів [Текст] / М. Долішній, О. Другов // Економіка України. – 2005. – № 9(526). – С. 4–11.
7. Дребот, Н. Розвиток банківських установ Львівщини [Текст] / Н. Дребот // Регіональна економіка. – 2003. – № 3. – С. 133–137.
8. Качаєв, Ю. Д. Територіальні фактори банківської діяльності в Україні [Текст] / Ю. Д. Качаєв // Вісник Національного банку України. – 2001. – № 4. – С. 11–15.
9. Климко, О. О. Регіональна сегментація ринку фінансово-банківських послуг України [Текст] / О. О. Климко // Український географічний журнал. – 2004. – № 4. – С. 38–43.
10. Лузанов, А. Н. Типология регионов России по уровню развития банковской сферы в 2004-2005 гг. [Текст] / А. Н. Лузанов, Е. А. Прусс // Вестник Московского университета. – 2007. – № 3. – С. 39–45. – (Серия “География”).
11. Офіційний список банків України, включених до Державного реєстру банків [Текст] // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 8(148). – С. 60–66.
12. Патрікац, Л. Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України [Текст] / Л. Патрікац, Д. Крохмалюк // Вісник Національного банку України. – 2004. – № 1. – С. 38–43.
13. Про затвердження Положення про філії (територіальні управління) Національного банку України [Текст] : постанова Правління Національного банку України від 22 грудня 2000 р. № 495.
14. Про банки і банківську діяльність [Текст] : [Закон України: офіц. текст : станом на 7 грудня 2000 р.]. – Відомості Верховної Ради України. – 2001. – Ст. 99.
15. Про Національний банк України [Текст] : [Закон України: офіц. текст станом на 31 жовтня 2000 року]. – К. : Парламентське видавництво, 2000. – Ст. 44.
16. Пушкар, О. Банківські структури в механізмах фінансування розвитку [Текст] / О. Пушкар, О. Тридід // Банківська справа. – 2000. – № 2 – С. 7–11.
17. Регіональна політика: методологія, методи, практика [Текст] : монографія / за ред. М. І. Долішнього. – Львів : Інститут регіональних досліджень НАН України, 2001. – 700 с.

18. Фабер, С. Фінансовий стан та основні проблеми в діяльності банків у 2004 році [Текст] / С. Фабер, Г. Карчева // Вісник Національного банку України. – 2005. – № 3(109). – С. 9–18.
19. Шлапак, О. Основні тенденції і проблеми в діяльності банків України [Текст] / О. Шлапак, В. Пушкарьова, Г. Карчева // Вісник Національного банку України. – 2003. – № 6. – С. 2–5.

Summary

The basic problems of territorial organization of the banking system are exposed in the article; the signs of its effective construction are certain, the levels of territorial organization of the banking system are considered from the point of view scientists and given suggestions in relation to their addition.

Отримано 08.12.2008

Герасимчук, З.В. Проблеми та рівні територіальної організації банківської системи [Текст] / З.В. Герасимчук, Н.І. Корецька // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць. - Суми: УАБС НБУ, 2009. - Т. 24. - С. 53-62.